

بررسی تحلیلی تأثیر دفاع مقدس بر استحکام و پایداری انقلاب اسلامی از منظر امامین انقلاب

سید محمدرضا موسوی^۱، سید علی محمد موسوی^۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۲۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۲۷

چکیده:

دفاع مقدس (جنگ تحمیلی هشت ساله عراق علیه ایران) به عنوان یکی از مهم‌ترین وقایع تاریخ معاصر ایران، تأثیرات عمیقی بر استحکام و پایداری انقلاب اسلامی گذاشت. از منظر امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری، دفاع مقدس نه تنها یک جنگ نظامی، بلکه یک آزمون الهی و فرصتی برای تثبیت ارزش‌های انقلاب بود. این مقاله با روش توصیفی-تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای، اسناد تاریخی و بیانات امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری، به بررسی تأثیر دفاع مقدس بر استحکام و پایداری انقلاب اسلامی می‌پردازد. سوال اصلی این پژوهش آن است که از منظر امامین انقلاب، دفاع مقدس چگونه به تقویت پایه‌های انقلاب اسلامی و تثبیت آن در برابر تهدیدات داخلی و خارجی کمک کرده است؟ یافته‌های پژوهش به شرح ذیل است: امام خمینی (ره) با تأکید بر مفهوم "جنگ حق علیه باطل"، دفاع مقدس را به عنوان عاملی برای وحدت ملی و تقویت روحیه مقاومت در برابر دشمنان داخلی و خارجی معرفی کردند. از دیدگاه مقام معظم رهبری نیز دفاع مقدس به عنوان یک مدرسه بزرگ تربیتی عمل کرد که در آن ارزش‌هایی مانند شهادت‌طلبی، ایثار، و مقاومت در برابر ظلم نهادینه شد. این دوره همچنین باعث ایجاد یک گفتمان مقاومت در سیاست خارجی ایران شد که تا امروز نیز ادامه دارد. دفاع مقدس با ایجاد یک اتحاد ملی بین اقشار مختلف جامعه، از جمله نظامیان، روحانیون، و مردم عادی، به تقویت پایه‌های انقلاب کمک کرد و ثبات داخلی را در شرایط بحرانی تضمین نمود. دفاع مقدس نه تنها به عنوان یک عامل بازدارنده در برابر تهدیدات خارجی عمل کرد، بلکه با تقویت روحیه مقاومت و وحدت ملی، به استحکام و پایداری انقلاب اسلامی در طول زمان کمک شایانی نمود. این دوره به عنوان یک فصل درخشان در تاریخ انقلاب، همواره به عنوان الگویی برای مقاومت و ایستادگی در برابر ظلم و استکبار جهانی مطرح می‌شود.

واژگان اصلی: دفاع مقدس، انقلاب اسلامی، امام خمینی، مقام معظم رهبری، هویت ملی، وحدت اجتماعی.

۱. استادیار گروه معارف اسلامی دانشگاه صنعتی کرمانشاه، کرمانشاه، ایران

۲. استادیار گروه معارف اسلامی دانشگاه صنعتی خواجه نصیرالدین طوسی (ره)، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

مقدمه

انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ (۱۹۷۹) به پیروزی رسید، اما در مدت کوتاهی پس از آن، کشور با هجوم نظامی عراق مواجه شد. این انقلاب، که با هدف استقرار حکومت اسلامی و تحقق عدالت اجتماعی شکل گرفته بود، از همان ابتدا با چالش‌های داخلی و خارجی متعددی مواجه شد. یکی از مهم‌ترین این چالش‌ها، جنگ تحمیلی هشت ساله عراق علیه ایران، معروف به "دفاع مقدس" بود که از سال ۱۳۵۹ تا ۱۳۶۷ به طول انجامید. این جنگ نه تنها به عنوان یک تهدید نظامی، بلکه به عنوان آزمونی برای استحکام و پایداری انقلاب اسلامی محسوب می‌شد. از دیدگاه امام راحل (ره)، این جنگ نه تنها یک نبرد نظامی، بلکه یک جهاد مقدس برای حفظ اسلام و ارزش‌های انقلابی بود. این نگرش باعث شد تا دفاع مقدس به عنوان یک عامل هویت‌ساز برای انقلاب اسلامی مطرح شود و نقش مهمی در تثبیت و استحکام آن ایفا کند. (موسوی خمینی، ۱۴۰۹ق: ج ۲۱/۲۸۳)

از سوی دیگر، مقام معظم رهبری نیز بر این باورند که دفاع مقدس نه تنها به تقویت روحیه مقاومت در میان مردم ایران کمک کرد، بلکه باعث ایجاد یک گفتمان مقاومت در مردم ایران و جهان شد که تا امروز نیز ادامه دارد. این گفتمان، که بر پایه مقاومت در برابر استکبار جهانی استوار است، به عنوان یکی از ارکان اصلی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران نیز مطرح شده است. (پیام به مسلمانان جهان، ۱۳۸۲/۰۱/۳۱)

یکی از مهم‌ترین تأثیرات دفاع مقدس بر انقلاب اسلامی، ایجاد وحدت ملی بین اقشار مختلف جامعه بود. این وحدت ملی نه تنها به تقویت پایه‌های انقلاب کمک کرد، بلکه ثبات داخلی را در شرایط بحرانی تضمین نمود. دفاع مقدس همچنین باعث شد تا هویت اسلامی-انقلابی در میان مردم ایران تقویت شود و ارزش‌هایی مانند شهادت و ایثار به عنوان بخشی از فرهنگ ملی ایران تثبیت گردد. (حق شناس، ۱۳۸۶: ۱۱۰)

از منظر سیاسی، دفاع مقدس به عنوان یک عامل بازدارنده در برابر تهدیدات خارجی عمل کرد. جنگ تحمیلی عراق علیه ایران با حمایت قدرت‌های جهانی از جمله ایالات متحده و برخی کشورهای عربی همراه بود. با این حال، مقاومت مردم ایران در برابر این تجاوز، نه تنها باعث شکست طرح‌های دشمنان انقلاب شد، بلکه موقعیت منطقه‌ای و بین‌المللی ایران را تقویت کرد. این مقاومت باعث شد تا ایران به عنوان یک قدرت مقاومت‌پذیر در منطقه مطرح شود و نقش

مهمی در معادلات سیاسی خاورمیانه ایفا کند. (متقی و زهدی، ۱۴۰۰: ۹۹)

از دیدگاه اقتصادی، دفاع مقدس اگرچه فشارهای زیادی را بر اقتصاد ایران وارد کرد، اما باعث شد تا کشور به سمت خودکفایی و استقلال اقتصادی حرکت کند. (موسوی خمینی، ۱۴۰۹: ج ۲۸۳/۲۱) در طول جنگ، ایران با وجود تحریم‌های بین‌المللی، توانست در بسیاری از زمینه‌های صنعتی و نظامی به پیشرفت‌های قابل توجهی دست یابد. این دستاوردها نه تنها به تقویت بنیه اقتصادی کشور کمک کرد، بلکه باعث شد تا ایران در سال‌های پس از جنگ نیز به عنوان یک قدرت اقتصادی در منطقه مطرح شود. (متقی و قربانی، ۱۴۰۱: ۸۵)

در حوزه فرهنگی و اجتماعی، دفاع مقدس تأثیرات عمیقی بر جامعه ایران گذاشت. این جنگ باعث شد تا ارزش‌هایی مانند شهادت، ایثار، و مقاومت در برابر ظلم به عنوان بخشی از فرهنگ ملی ایران تثبیت شود. (برون، ۱۴۰۱: ۸۳)

همچنین، دفاع مقدس باعث ایجاد یک گفتمان مقاومت در ادبیات، هنر، و رسانه‌های ایران شد که تا امروز نیز ادامه دارد. این گفتمان نه تنها به تقویت هویت ملی و اسلامی کمک کرد، بلکه باعث شد تا ایران به عنوان الگویی برای مقاومت در برابر استکبار جهانی مطرح شود. این دفاع، نوعی عمل به دستور صریح قرآن نیز محسوب می‌شود: «وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَقَاتِلُونَكُمْ وَكَأَنَّ تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ» ترجمه: و در راه خدا با کسانی که با شما می‌جنگند بجنگید، و [هنگام جنگ از حدود الهی] تجاوز نکنید، که خدا تجاوزکاران را دوست ندارد. (بقره، ۱۹۰) امام علی (ع) نیز در می‌فرماید: «وَقَالَ (عليه السلام) لَابْنِهِ الْحَسَنِ (عليه السلام): لَا تَدْعُونَ إِلَيَّ مَبَارَزَةً، وَإِنْ دُعِيتَ إِلَيْهَا فَأَجِبْ؛ فَإِنَّ الدَّاعِيَ إِلَيْهَا بَاغٍ، وَالْبَاغِيَ مَصْرُوعٌ» ترجمه: امام (عليه السلام) به فرزندش امام حسن (عليه السلام) فرمود: هرگز کسی را به مبارزه دعوت مکن (و آغازگر جنگ مباش) ولی اگر کسی تو را به مبارزه فراخواند اجابت کن (و سستی در جهاد با دشمن مکن) زیرا دعوت کننده به مبارزه ستمکار و ستمکار در هر حال مغلوب است. (نهج البلاغه، حکمت ۲۳۳)

در نتیجه، دفاع مقدس به عنوان یکی از مهم‌ترین وقایع تاریخ معاصر ایران، تأثیرات عمیقی بر استحکام و پایداری انقلاب اسلامی گذاشت. این جنگ نه تنها به عنوان یک عامل بازدارنده در برابر تهدیدات خارجی عمل کرد، بلکه با تقویت روحیه مقاومت و وحدت ملی، به استحکام و پایداری انقلاب اسلامی در طول زمان کمک شایانی نمود.

این مقاله به بررسی این تأثیرات از منظر امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری می‌پردازد. با

تحلیل اندیشه‌های امامین انقلاب درباره دفاع مقدس، نشان می‌دهیم که چگونه این جنگ به ارتقاء هویت ملی، تقویت وحدت اجتماعی و بها دادن به آرمان‌های انقلاب اسلامی کمک کرده است. اساس این تحلیل بر مبنای اسناد و منابع معتبر و تجزیه و تحلیل‌های کیفی است. بنابراین مسأله اصلی این پژوهش این است که دفاع مقدس چه تأثیراتی بر استحکام و پایداری انقلاب اسلامی داشته و چگونه امام خمینی و مقام معظم رهبری، به تبیین این تأثیرات پرداخته‌اند؟

مبانی نظری تحقیق

الف) دفاع مقدس: دفاع هشت‌ساله‌ای اطلاق می‌شود که از سال ۱۳۵۹ تا ۱۳۶۷ بین ایران و عراق جریان داشت. این جنگ با حمله عراق به ایران آغاز شد و به دلیل ماهیت دفاعی ایران در برابر تجاوز نظامی، "دفاع مقدس" نام گرفت. از منظر امام خمینی (ره)، این جنگ نه تنها یک نبرد نظامی، بلکه جهادی مقدس برای حفظ اسلام و ارزش‌های انقلاب اسلامی بود. دفاع مقدس به عنوان نمادی از مقاومت، ایثار و وحدت ملی در تاریخ ایران ثبت شده است. این جنگ تأثیرات عمیقی بر ابعاد سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی ایران گذاشت و به تقویت هویت اسلامی-انقلابی کمک کرد.

ب) امامین انقلاب: منظور از "امامین انقلاب"، امام خمینی (ره) به عنوان بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران و مقام معظم رهبری، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، به عنوان ادامه‌دهنده راه ایشان است. این دو شخصیت به عنوان مراجع فکری و رهبران معنوی انقلاب اسلامی، نقش محوری در هدایت جامعه ایران در دوران دفاع مقدس و پس از آن ایفا کردند. دیدگاه‌ها و بیانات این دو رهبر در مورد دفاع مقدس، به عنوان چارچوب نظری برای تحلیل تأثیرات این جنگ بر انقلاب اسلامی مورد استفاده قرار می‌گیرد. ایشان دفاع مقدس را نه تنها یک جنگ نظامی، بلکه یک جهاد معنوی و فرصتی برای تثبیت ارزش‌های انقلاب می‌دانند.

پیشینه تحقیق

ردیف	عنوان پژوهش	محقق/محل چاپ	نتایج	سال
۱	الزامات آینده انقلاب اسلامی از نگاه امام خمینی (ره) و مقام معظم	حسین شیدائیان/ فصلنامه حصون	امام و رهبری به آینده کاملاً امیدوار بودند و ضمن نگرانی از برخی نارسایی‌ها و دغدغه‌ها از کژراهه‌ها و آسیب‌هایی که مسیر تکاملی انقلاب را تهدید می‌کند، افق نظام و انقلاب را روشن می‌	۱۳۸۶

	رهبری		دیدند و یأس را که از جنود شیطان است، طرد می کردند. نقش دفاع مقدس در این آینده نگری روشن، انکارناپذیر است.
۲	کارکرد دفاع مقدس در تقویت هویت ملی اسلامی	مرتضی حق شناس / سمینار هویت ملی - اسلامی	دفاع مقدس، از زوایای گوناگونی در تقویت هویت ملی و اسلامی نقش ایفا نموده است. از جمله: دین داری، ولایت مداری، وحدت، شجاعت، مقاومت، دشمن شناسی و ملی دوستی، غیرت، آزادگی، ایثارگری، تحول آفرین، کسب تجربه های نظامی و آمادگی دفاعی، پیشرفت های نظامی، بدعت ستیزی، تکلیف شناسی و ...
۳	بررسی میزان نقش ارزش های دفاع مقدس در تقویت آرمان های انقلاب اسلامی	افسانه امرازی / کنفرانس ملی حقوق ...	دفاع مقدس ضمن تقویت ابعاد جغرافیایی، اجتماعی، تاریخی و سیاسی، فرصت بی نظیری نیز برای احیا، بازسازی و تقویت عناصر اعتقادی و دینی هویت مردم مسلمان ایران فراهم آورد.
۴	جامعه شناسی سیاسی دفاع مقدس؛ تثبیت انقلاب اسلامی	محمد شفیعی فر و علی صفیارپور / فصلنامه جامعه شناسی سیاسی انقلاب اسلامی	علی رغم تهاجم رژیم بعث عراق به خاک ایران که با هدف تضعیف انقلاب اسلامی و جلوگیری از نفوذ امواج آن به منطقه بود، جنگ تحمیلی با گسترش روحیه وحدت و همبستگی ملی، در جهت تثبیت انقلاب اسلامی عمل کرد.
۵	تحلیل گفتمانی و جامعه شناختی دفاع مقدس و تاثیر آن در تقویت همبستگی، وحدت و قدرت ملی	رضا التیامی نیا / فصلنامه علمی پژوهش های انقلاب اسلامی	دفاع مقدس و سرمایه عاشورایی نهضت امام حسین (ع)، و نمادهای آن چون عدالت طلبی، آزادیخواهی، شهادت طلبی، مبارزه، قیام و استقامت در راه خدا و از جان گذشتگی و ایثار نقش اساسی در بسیج مردم علیه تهدیدات داخلی و خارجی، احیای هویت ملی و مذهبی و بازتولید قدرت و امنیت ملی در ایران ایفا نموده است.
۶	مؤلفه ها و شاخص های دفاع مقدس در تثبیت انقلاب اسلامی	اکبرزاده و همکاران / فصلنامه علمی مطالعات دفاع مقدس	رشادت، اخلاص و ابتکار عمل رزمندگان اسلام توانست که سبب استحکام انقلاب اسلامی و راهگشای مسائل پیش روی او شود؛ لذا هشت سال دفاع مقدس تأثیر مثبت بر انقلاب اسلامی

	داشته است که شناخت مؤلفه‌ها و شاخصهای این تأثیر میتواند ما را در شناخت الگوی دفاع مقدس در حل مسائل جدید پیش روی انقلاب اسلامی یاری رساند.			
--	---	--	--	--

وجه نوآوری مقاله حاضر نسبت به مطالعات پیشین

این مقاله با ترکیب دیدگاه‌های امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری، به تحلیل جامع‌تری از تأثیر دفاع مقدس بر استحکام انقلاب اسلامی دست می‌یابد. همچنین، با تمرکز بر ابعاد هویت‌سازی اسلامی، وحدت ملی، و گفتمان مقاومت، به بررسی تأثیرات فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی دفاع مقدس می‌پردازد که در پیشینه‌های قبلی، کمتر مورد توجه قرار گرفته است.

روش پژوهش

این مقاله با روش تحقیق توصیفی-تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و اسناد تاریخی انجام شده است. داده‌های مورد نیاز از طریق مطالعه بیانات امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری، اسناد مرتبط با دفاع مقدس، و پژوهش‌های پیشین در این حوزه گردآوری شده‌اند. برای تحلیل داده‌ها، از روش تحلیل محتوا استفاده شده است تا دیدگاه‌های رهبران انقلاب درباره تأثیر دفاع مقدس بر استحکام و پایداری انقلاب اسلامی استخراج و بررسی شود. همچنین، با توجه به ماهیت بین‌رشته‌ای موضوع، از رویکرد تلفیقی در تحلیل ابعاد سیاسی، فرهنگی، و اجتماعی دفاع مقدس بهره گرفته شده است. این روش به پژوهشگر اجازه می‌دهد تا با ترکیب دیدگاه‌های مختلف، به تحلیل جامع‌تری از موضوع دست یابد.

شرایط حاکم بر ایران در آستانه جنگ تحمیلی و چالش‌ها و تهدیدها

جنگ هشت ساله ایران و عراق (۱۳۵۹-۱۳۶۷) در شرایطی آغاز شد که ایران نوپای پس از انقلاب، با بحران‌های ساختاری سیاسی، اقتصادی و نظامی دست و پنجه نرم می‌کرد. این جنگ نه تنها یک نبرد مرزی، بلکه آزمونی برای بقای نظام جمهوری اسلامی و بازتابی از تحولات ژئوپلیتیک منطقه و جهان بود. در این بخش، با استناد به اسناد و تحلیل‌های تاریخی، شرایط داخلی و خارجی ایران در آستانه جنگ و مهم‌ترین تهدیدها بررسی می‌شود:

۱) شرایط داخلی ایران

الف) نابسامانی سیاسی و ساختاری: پس از پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷، ایران در مرحله گذار از یک نظام سلطنتی به جمهوری اسلامی قرار داشت. اختلافات عمیق بین جناح‌های سیاسی، از لیبرال‌ها تا گروه‌های چپ و راست، مدیریت کشور را مختل کرده بود. دولت موقت مهندس بازرگان با چالش مشروعیت و ناتوانی در کنترل گروه‌های مسلح مانند حزب دموکرات کردستان و سازمان مجاهدین خلق روبه‌رو بود. افزون بر این، حذف نهادهای امنیتی پیشین و شکل‌گیری ساختارهای جدیدی مانند سپاه پاسداران، فرایندی زمان‌بر و پرتنش بود. شورای عالی دفاع، که طبق قانون اساسی جدید مسئولیت مدیریت بحران‌ها را داشت، هنوز به طور کامل تشکیل نشده بود. این نابسامانی، تمرکز بر تهدید خارجی را کاهش داده و عراق را به آغاز جنگ ترغیب کرد. (شمسی، ۱۳۸۲)

ب) بحران در نیروهای مسلح: ارتش ایران پس از انقلاب با تصفیه افسران خائن و خروج مستشاران آمریکایی، دچار «بحران هویت» شده بود. طرح‌های دفاعی پیشین، مانند «طرح ابوذر»، به دلیل تغییر ساختار یگان‌ها و نبود هماهنگی بین ارتش و سپاه، غیرقابل اجرا بودند. نیروی هوایی نیز با وجود تهیه طرح «شیخ ۳»، به دلیل مشکلات لجستیکی و مدیریتی نتوانست در روزهای اول جنگ نقش مؤثری ایفا کند. از سوی دیگر، سپاه پاسداران و بسیج به عنوان نهادهای نوپا، فاقد تجهیزات و آموزش نظامی منظم بودند. این ضعف‌ها، غافلگیری ایران در برابر حمله سراسری عراق را تشدید کرد. (مکوندی و همکاران، ۱۴۰۱: ۲۶۲)

ج) چالش‌های اقتصادی و بین‌المللی: اقتصاد ایران پس از انقلاب با کاهش تولید نفت از ۶ میلیون به ۱٫۵ میلیون بشکه در روز و تحریم‌های غرب مواجه شد. درآمد سرانه در آستانه جنگ به کمتر از نصف دوران پیش از انقلاب رسیده بود. قطع رابطه با ایالات متحده پس از اشغال سفارت آمریکا و تحریم‌های اقتصادی اروپا، دسترسی ایران به منابع مالی و تسلیحاتی را محدود کرد. این شرایط، عراق را به این باور رساند که ایران توان مقاومت در برابر یک جنگ طولانی را ندارد.

۲) تهدیدات خارجی و منطقه‌ای

الف) نقش قدرت‌های جهانی: صدام حسین با دریافت «چراغ سبز» ضمنی از آمریکا و شوروی، حمله به ایران را برنامه‌ریزی کرد. ایالات متحده، که از سقوط رژیم شاه و تهدید منافع خود در خلیج فارس هراس داشت، از طریق حمایت غیرمستقیم از عراق به دنبال تضعیف ایران

بود. شوروی نیز با وجود ادعای بی‌طرفی، تسلیحات مورد نیاز عراق را تأمین می‌کرد. این همسویی قدرت‌ها، عراق را به تصور پیروزی سریع سوق داد.

ب) اهداف توسعه‌طلبانه عراق: عراق با ادعای مالکیت اروندرود و استان خوزستان، به دنبال حل مشکل دسترسی به آب‌های آزاد و تقویت جایگاه خود در جهان عرب بود. پاره کردن قرارداد ۱۹۷۵ الجزایر توسط صدام، نشان‌دهنده تحقیر تاریخی و تلاش برای جبران شکست‌های گذشته بود. همچنین، تبلیغات گسترده بعثی‌ها با شعار «قادسیه صدام»، جنگ را به نبرد تاریخی عرب و عجم تبدیل کرده و حمایت کشورهای عربی مانند عربستان و کویت را جلب نمود.

ج) بی‌ثباتی مرزها و عملیات‌های خرابکارانه: پیش از شروع رسمی جنگ، عراق با حمایت از گروه‌های جدایی‌طلب در خوزستان و کردستان، امنیت مرزهای ایران را تضعیف کرد. بمب‌گذاری در زیرساخت‌های اقتصادی، کمین به نیروهای نظامی و توزیع سلاح در میان عشایر، زمینه را برای تهاجم گسترده فراهم ساخت. این اقدامات، همراه با ناآرامی‌های داخلی، تمرکز ایران بر دفاع از مرزها را دشوار می‌کرد.

۳) چالش‌های راهبردی و مدیریتی

الف) غفلت از هشدارها: علیرغم نشانه‌های آشکار آماده‌باش ارتش عراق، مانند تجمع نیروها در مرزها، دستگاه دیپلماسی و نظامی ایران به دلیل اختلافات داخلی و تمرکز بر مسائل امنیتی داخلی، خطر را جدی نگرفتند. حتی گزارش‌های ستاد مشترک ارتش درباره احتمال حمله، در سایه بی‌اعتمادی به ساختارهای پیشین نادیده گرفته شد.

ب) عدم انسجام فرماندهی: در روزهای نخست جنگ، اختلاف بین بنی‌صدر (رئیس جمهور و فرمانده کل قوا) و نیروهای انقلابی، مدیریت جنگ را مختل کرد. استراتژی «دادن زمین برای گرفتن زمان» بنی‌صدر، منجر به از دست رفتن مناطق استراتژیک مانند خرمشهر شد. این رویکرد، شکاف بین نهادهای سستی و انقلابی را عمیق‌تر کرد.

ج) فشار دو جبهه داخلی و خارجی: ایران همزمان با جنگ، با چالش سرکوب گروه‌های مسلح ضد انقلاب در کردستان و ترورهای منافقین روبه‌رو بود. این وضعیت، منابع محدود کشور را بین دو جبهه تقسیم می‌کرد و توان بازدارندگی را کاهش می‌داد.

بنابراین می‌توان گفت، شرایط ایران در آستانه جنگ تحمیلی، ترکیبی از ضعف ساختاری، اختلافات داخلی و فشارهای بین‌المللی بود. نابسامانی نیروهای مسلح، تحریم‌های اقتصادی و

غفلت از هشدارهای امنیتی، عراق را به آغاز جنگی ویرانگر ترغیب کرد. با این حال، مقاومت مردم و شکل‌گیری تدریجی نهادهای انقلابی مانند سپاه، توازن قوا را تغییر داد. این جنگ نه تنها آزمونی برای بقای جمهوری اسلامی بود، بلکه تأثیرات عمیقی بر ژئوپلیتیک منطقه و الگوی مقاومت در جهان گذاشت.

یافته‌های پژوهش

دفاع مقدس، به عنوان یکی از برجسته‌ترین دوره‌های تاریخ معاصر ایران، نه تنها یک جنگ دفاعی در برابر تجاوز نظامی عراق بود، بلکه به عنوان عاملی کلیدی در تحکیم و تثبیت انقلاب اسلامی ایران نقش ایفا کرد. این دوره هشت‌ساله، با رهبری بی‌بدیل امام خمینی (ره) و ادامه آن توسط مقام معظم رهبری، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، به عنوان نمادی از مقاومت، ایثار و خودباوری ملی در تاریخ ایران ثبت شده است.

تحلیل نظرات امامین انقلاب نشان می‌دهد که دفاع مقدس یکی از مؤلفه‌های کلیدی در استحکام و پایداری انقلاب اسلامی بوده است. این جنگ، هویت ملی را تقویت کرده و به وحدت اجتماعی دامن زده است. در زمینه تأثیرات دفاع مقدس بر استحکام انقلاب اسلامی از منظر امامین انقلاب، پس از بررسی آثار، سخنرانی‌ها و ... موارد ذیل احصاء گردید:

۱) تقویت هویت دینی و ملی

دفاع مقدس به ایجاد یک هویت ملی قوی در ایران کمک کرد که بر مبنای اصول اسلام و فرهنگ ایرانی بود. دفاع مقدس با تأکید بر مفاهیم دینی همچون جهاد، شهادت و ایثار، هویت دینی و ملی ایرانیان را تقویت کرد. امام خمینی (ره) با تبیین جنگ به عنوان نبرد حق علیه باطل، آن را به یک مسئله اعتقادی تبدیل کردند. ایشان فرمودند: «جنگ با ایران، جنگ با اسلام است، جنگ با قرآن است، جنگ با رسول الله (ص) است». این نگرش، حضور مردم در جبهه‌های جنگ را نه تنها یک وظیفه ملی، بلکه یک تکلیف دینی قلمداد کرد. این رویکرد، روحیه مقاومت و ایستادگی را در میان مردم تقویت نمود و انقلاب اسلامی را به عنوان یک نظام مبتنی بر ارزش‌های دینی تثبیت کرد. (موسوی خمینی، ۱۴۰۹ق: ج ۱۶/ ۲۲۶-۲۲۱)

از سوی دیگر، مقام معظم رهبری نیز بر این نکته تأکید دارند که دفاع مقدس، توانمندی‌های عظیم ملت ایران را آشکار ساخت و اعتماد به نفس ملی را افزایش داد. ایشان در بیانات خود اشاره

کردند که «ملت ایران در آیین دفاع مقدس، عظمت و ظرفیت خود را کشف و باور کرد». این خودباوری، پایه‌ای محکم برای ادامه مسیر انقلاب اسلامی فراهم آورد. بیانات ایشان در این زمینه بسیار جای تامل دارد: «در دوران دفاع مقدس و در حالی که عده‌ای اصرار داشتند که نمی‌شود در مقابل تجاوز دشمن ایستادگی کرد، جوانان هم‌سن و سال شما با همت خود کشور را نجات دادند و با آزاد کردن خرمشهر دنیا را متحیر کردند. البته بعضی از افراد نسل‌های گذشته، با دچار شدن به خطا و ناامیدی، از میدان خارج یا با دیگران همصدا شدند، بنابراین مراقب باشید که هیچ‌گاه به قله و آرمان‌ها پشت نکنید.» (دیدار با دانشجویان، ۱۴۰۱/۰۲/۰۷)

۲) ایجاد وحدت ملی و انسجام اجتماعی

دفاع مقدس با بسیج تمامی اقشار جامعه، از جمله جوانان، زنان، روحانیون و نیروهای نظامی، وحدت بی‌سابقه‌ای در میان مردم ایران ایجاد کرد. امام خمینی (ره) با فرمان تشکیل «ارتش بیست میلیونی»، تمامی توان جامعه را برای مقابله با دشمن بسیج کردند. این بسیج همگانی، نه تنها به پیروزی در جنگ کمک کرد، بلکه انسجام اجتماعی را در ایران تقویت نمود.

رهبر معظم انقلاب نیز بر این موضوع تأکید کرده‌اند که دفاع مقدس، مظهر وحدت و همبستگی ملی بود. ایشان فرمودند: «جنگ به وسیله مردم اداره شد. هم ارتش و هم سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و هم نیروهای گوناگون، متکی به مردم بودند؛ به ایمان مردم، به عشق مردم، به صفای مردم». این وحدت، نه تنها در دوران جنگ، بلکه در سال‌های پس از آن نیز به عنوان عاملی برای مقابله با چالش‌های داخلی و خارجی عمل کرد.

دفاع مقدس موجب شد تا گروه‌های مختلف اجتماعی و سیاسی متحد شوند. مقام معظم رهبری در این زمینه اشاره کرده‌اند که جنگ باعث شد که مردم با هر گرایش و تفکری به یکدیگر نزدیک شوند و این وحدت، اساس پایداری انقلاب را فراهم ساخت.

۳) تقویت فرهنگ مقاومت و خوداتکایی

دفاع مقدس، فرهنگ مقاومت و خوداتکایی را در ایران نهادینه کرد. امام خمینی (ره) با تأکید بر «تکلیف‌محوری»، به مردم آموختند که نتیجه کار را به خدا واگذار کنند و تنها بر انجام وظیفه تمرکز نمایند. این نگرش، روحیه مقاومت در برابر دشمنان را تقویت کرد و به مردم نشان داد که با اتکا به ایمان و اراده، می‌توانند بر هر چالشی غلبه کنند. (موسوی خمینی، ۱۴۰۹: ج ۲۸۳/۲۱)

ایشان در جای دیگر می‌فرمایند: «همین تحریم اقتصادی برای شما یک تحفه آسمانی بود که

فکرهای متفکران ما را به راه انداخت و بحمدالله رو به خودکفایی می روند.» (همان: ج ۱۶/۲۷۶)

مقام معظم رهبری نیز بر این فرهنگ مقاومت تأکید ویژه‌ای دارند. ایشان دفاع مقدس را «مظهر حماسه، معنویت، دینداری، آرمان‌خواهی، ایثار و از خودگذشتگی» خوانده‌اند. این فرهنگ مقاومت، نه تنها در دوران جنگ، بلکه در سال‌های پس از آن نیز به عنوان عاملی برای مقابله با تحریم‌ها و فشارهای بین‌المللی عمل کرده است.

۴) دستاوردهای استراتژیک و بین‌المللی

دفاع مقدس، دستاوردهای استراتژیک و بین‌المللی مهمی برای ایران به همراه داشت. امام خمینی (ره) با تبدیل تهدید جنگ به فرصتی برای ظهور توانمندی‌های ملت ایران، نشان دادند که انقلاب اسلامی قادر است در برابر قدرت‌های جهانی ایستادگی کند. این موضوع، جایگاه ایران را در منطقه و جهان ارتقا داد.

رهبر معظم انقلاب نیز بر این دستاوردها تأکید کرده‌اند. ایشان اشاره کردند که «دفاع مقدس، مرزهای غیر جغرافیایی ایران را گسترش داد و مفهوم مقاومت را در جهان جا انداخت». (بیانات در دیدار پیشکسوتان و فعالان دفاع مقدس و مقاومت، ۱۴۰۲/۰۶/۲۹) این دستاوردها، نه تنها به تحکیم انقلاب اسلامی کمک کرد، بلکه الهام‌بخش دیگر ملت‌های مظلوم در سراسر جهان شد.

۵) ترویج فرهنگ ایثار و شهادت

دفاع مقدس به عنوان مکتبی برای نشر ارزشهای معنوی و اخلاقی، نقش بی بدیلی در نهادینه کردن فرهنگ ایثار و شهادت ایفا کرد. امام خمینی (ره) با تعریف جنگ به عنوان «نبرد حق علیه باطل»، حضور در جبهه‌ها را تکلیفی دینی و دفاع از اسلام معرفی کردند. ایشان تأکید داشتند: «جنگ با ایران، جنگ با اسلام است... این از اعظم محرماتی است که خدا نمیگذرد.» (موسوی خمینی، ۱۴۰۹ق: ج ۱۶/۲۲۶-۲۲۱)

این نگاه، مشروعیت دینی به حضور مردم در جبهه‌ها بخشید و شهادت را به بالاترین درجه ایثار تبدیل کرد. رزمندگان با باور به «إحدى الحسنيين» (کشته شدن یا کشتن دشمن) بدون ترس از مرگ، به میدان می‌رفتند.

مساجد نیز به عنوان پایگاه‌های تجمع رزمندگان و بسیج مردمی، نقش محوری در ترویج این فرهنگ داشتند. امام خمینی (ره) مساجد را «سنگر اسلام» میدانستند و بسیج ۲۰ میلیونی را از این پایگاه‌ها سازماندهی کردند. تجلیل بی نظیر مردم از شهیدانی مانند حاج قاسم سلیمانی و شهید

صیاد شیرازی، نمادهایی از تداوم این فرهنگ در نسلهای بعدی شدند.

۶) تقویت بنیه نظامی و دفاعی

امام خمینی (ره) با ترکیب مدیریت راهبردی و معنوی، توانستند ساختار دفاعی ایران را متحول کنند، با فرمان امام، بسیج مردمی به عنوان بازوی قدرتمند نیروهای نظامی درآمد و استراتژی دفاع همه‌جانبه شکل گرفت. این اقدام، هماهنگی بین ارتش، سپاه و بسیج را تقویت کرد. در واقع امام با تکیه بر قدرت لایزال الهی و تدابیر هوشمندانه، مانع پیروزی عراق (با حمایت غرب و شوروی) شدند. ایشان تاکتیکهای مبتکرانه‌ای مانند عملیاتهای غافلگیرانه را طراحی کردند. رویکرد جامعه‌شناسانه امام در تحلیل دشمن (مانند شناسایی نقش آمریکا) و مقابله با تبلیغات روانی دشمن، الگویی برای مدیریت جنگهای نامتقارن شد.

۷) خودکفایی و مقاومت داخلی

اگرچه جنگ ویرانی‌های گسترده‌ای به همراه داشت، اما روحیه جهادی و بسیجی، پایه‌های خودکفایی را تقویت کرد. استفاده از نیروهای جوان و نخبه و مدیریت جنگ توسط فرماندهان جوان (۲۰-۳۰ ساله) نشان داد که ایران میتواند بدون وابستگی به خارج، از ظرفیت‌های داخلی استفاده کند. این تجربه، الگویی برای پیشرفت در حوزه‌های نظامی، مدیریتی و حتی اقتصادی شد. مثلاً محدودیت‌های واردات تسلیحات، ایران را به سمت ساخت داخلی تجهیزات نظامی سوق داد که بعدها به هسته اصلی صنایع دفاعی تبدیل شد.

امام (ره) در این زمینه میفرمایند: «خدا را سپاس می‌گزاریم که منت هیچ قدرت و کشوری و ابرقدرتی در جنگ، بر گردن ما نیست و مردم کارآزموده و متوکل ما با استعانت از ذات مقدس کبریا یکه و تنها و مظلومانه بر مشکلات بسیاری از طرح و عملیات و بسیج و آموزش نیروها تا نیاز تسلیحاتی کشورمان فائق آمده است. و علاوه بر موفقیت‌های اعجاز گونه‌ای که در صحنه‌های دفاع از کشور اسلامی و بیرون راندن متجاوزین از هزاران کیلومتر، به تحولات شگرف صنعتی از قبیل راه اندازی کارخانجات و دیگرگونی در خطوط تولید و ساختن و اختراع دهها وسایل پیشرفته و مدرن نظامی، آن هم بدون حضور هیچ مستشاری و بدون هیچ گونه کمک خارجی، دست یافته ایم.» (موسوی خمینی، ۱۴۰۹: ج ۳۲۶/۲۰)

یا در جای دیگر میفرمایند: «ما در شرایط جنگ و محاصره توانسته‌ایم آن همه هنرآفرینی و اختراعات و پیشرفته‌ها داشته باشیم. ان شاءالله در شرایط بهتر، زمینه کافی برای رشد استعداد و

تحقیقات را در همه امور فراهم می سازیم.» (همان: ج ۹۶/۲۱)

۸) افشای چهره منافقین و تصفیه انقلاب اسلامی از خائنین داخلی

جنگ تحمیلی به عنوان یک رویداد تاریخی، نقش مهمی در افشای چهره واقعی منافقین و تثبیت جایگاه آنها به عنوان گروهی خائن و ضد ملی در افکار عمومی مردم ایران ایفا کرد. همکاری با دشمن، خیانت‌های نظامی، اقدامات تروریستی و ..، همگی به فضا سازی علیه منافقین کمک کردند و باعث شدند که این سازمان در نظر مردم ایران به عنوان یک گروه منفور و غیرقابل اعتماد شناخته شود.

امام (ره) در این زمینه می‌فرماید: «این اشخاصی که ادعا می‌کنند و ادعا می‌کردند که ما طرفدار مظلومین هستیم، طرفدار خلق هستیم، فدایی خلق هستیم، مجاهده برای مردم می‌کنیم، ثابت شد به اینکه همه این حرفها، صحبت‌های خلاف واقع بوده است و الآن که کشور ایران با حزب بعث منحن در جنگ هستند، الآن از آنها هیچ خبری نیست و آنها باز به فسادهایی که اندیشه می‌کردند، ادامه دارند می‌دهند. لکن بر آنها هم ثابت شد که اگر یک روزی دولت ایران بخواهد شر آنها را بکند، با یک یورش همه آنها را از بین می‌برد. این هم یکی از خیراتی بود که برای ما در این جنگ، در این جنگ تحمیلی حاصل شد.» (همان: ج ۲۴۶/۱۳)

۹) دفاع مقدس عامل بازدارندگی کشور از تعرض مجدد دشمنان

دفاع مقدس به عنوان یکی از مهم ترین مقاطع تاریخی ایران با ایجاد تجربه‌ای ارزشمند در دفاع از کشور، باعث تقویت توان نظامی و روحیه مقاومت ملت شد. این جنگ هشت ساله، نیروهای مسلح ایران را به دانش و تجربه بالایی در زمینه‌های مختلف دفاعی، از جمله تاکتیک‌های نبرد و توسعه تجهیزات نظامی، مجهز کرد. همچنین، فرهنگ ایثار و مقاومت در میان مردم نهادینه شد و شبکه‌ای مردمی از بسیجیان و نیروهای داوطلب شکل گرفت. دستاوردهای علمی و فناوری‌های نظامی در این دوره به خودکفایی در صنایع دفاعی منجر شد. از سوی دیگر، پیام صریح مقاومت ملت ایران به دشمنان این بود که هرگونه تجاوز با پاسخی قاطع روبه‌رو خواهد شد. این عوامل باعث ایجاد بازدارندگی مؤثر و کاهش تمایل دشمنان به تعرض مجدد شد.

مقام معظم رهبری هزینه داشتن تجاوز به خاک کشور برای بیگانگان را اینطور تبیین می‌نماید: «جنگ تحمیلی هشت ساله بر کشور ما و مردم ما به همه نشان داد که تهاجم به جمهوری اسلامی پرهزینه است. فقط رژیم صدام در مقابل ما نبود؛ رژیم صدام و نیروهای مسلح صدامی از سوی

شیاطین بزرگ عالم و شیطان بزرگ - آمریکا - تأیید میشد، حمایت میشد. شکست نیروهای مهاجم به کشور ما، در واقع شکست عمده قوای قدرتهای مسلح عالم و سیاستهای شیطانی آنها بود؛ فهمیدند با کی طرفند؛ با نظام اسلامی.» (بیانات در مراسم مشترک نیروهای مسلح کرمانشاه، ۱۳۹۰/۰۷/۲۱)

حضرت امام نیز در این باره می‌فرمایند: «از چیزهایی که ما متوجه قبلاً نبودیم و بعد متوجه شدیم، این است که این مستی که شما جوانان ما و ارتش ما و پاسداران ما و سایر قوای مسلح و امدادی به دهان این مهاجمین زدید، این یک عبرتی می‌شود از برای دیگر حکام جوری که شاید یک وقت در مغز خودشان این تخیل پیش آمده است که ایران به هم ریخته است و خوب است که ما هم یک هجومی بکنیم ... از اموری که در این جنگ، که ما مکروه داشتیم، پیش آمد برای ما، این بود که به واسطه شجاعت سربازان دلیر ما و شجاعت ملت بزرگ ما، که توانست این مطلب را تثبیت کند که کسی نمی‌تواند به این مملکت رخنه کند و کسی نمی‌تواند آسیب به این کشور برساند.» (موسوی خمینی، ۱۴۰۹ق: ج ۱/۱۵)

۱۰) دفاع مقدس، عامل پرورش روح و جسم مردم برای تداوم انقلاب

دفاع مقدس به عنوان یک رویداد تاریخی و حماسی، نقش بسزایی در پرورش روح و جسم مردم ایران برای تداوم انقلاب اسلامی داشت. این جنگ نه تنها باعث تقویت روحیه مقاومت و ایثار در میان مردم شد، بلکه با ایجاد تحرک و خروج از سستی، جوهره فعال و متحرک انسانها را بروز داد. حضور گسترده مردم در جبهه‌ها و پشت جبهه‌ها، از جوانان تا پیرمردان و زنان، نشاندهنده همبستگی ملی و تقویت هویت ایرانی-اسلامی بود. این مشارکت عمومی، روحیه انقلابی را در جامعه زنده نگه داشت و باعث شد مردم در برابر تهدیدات داخلی و خارجی ایستادگی کنند. همچنین، دفاع مقدس با ترویج فرهنگ شهادت و جهاد، تحول معنوی عمیقی در جامعه ایجاد کرد و مردم را به سمت ارزشهای الهی و انقلابی سوق داد. این تجربیات و دستاوردها، پایه‌های تداوم انقلاب اسلامی را تقویت کرده و الگویی برای نسلهای آینده شد.

امام (ره) در این باره می‌فرمایند: «اصل جنگ، که واقع می‌شود، ولو تحمیلی است این جنگ، لکن جنگ وقتی که واقع می‌شود، انسان را از آن خستگی و از آن چیزهایی که سست می‌کند انسان را، از آن سستیها و خستگیها بیرون می‌آید و فعالیت می‌کند و جوهره انسان، که باید همیشه متحرک و فعال باشد، بروز می‌کند. در استراحت و در راحت و در این امور، انسان می‌کسل می‌

شود، هی خمود می شود، قوای انسان خمود می شود، خصوصاً آنهایی که به عیاشی عادت دارند یا به رفاه عادت دارند، آنها دیگر بدتر خواهند شد. لکن وقتی که جنگی در کار می آید و حماسه ای وجود پیدا می کند و تاریک می شود شب و روشن می شود روز و توپ انداخته می شود و اینها، انسان را از آن حال خمودی و از آن حال سستی بیرون می کند و انسان آن واقع خودش را، که فعال است و متحرک، آن واقع را بروز می دهد.» (همان: ج ۲۴۷/۱۳)

۱۱) نجات ملت ایران از انحطاط فرهنگی

دفاع مقدس با بسیج عمومی و ایجاد روحیه ایثار و همبستگی، هویت ملی و فرهنگی ایران را تقویت کرد. این مقاومت در برابر تجاوز خارجی، موجب احیای ارزش‌های اسلامی و ملی شد و خودباوری را در میان مردم افزایش داد. همچنین، با تاکید بر فرهنگ شهادت و مقاومت، از نفوذ فرهنگ بیگانه جلوگیری کرد و وحدت اجتماعی را در برابر تهدیدات خارجی تقویت نمود. در نتیجه، دفاع مقدس به عنوان عاملی مهم در حفظ و ارتقای فرهنگ ایرانی-اسلامی عمل کرد و از انحطاط فرهنگی جلوگیری نمود.

حضرت امام در این باره می‌فرمایند: «آن چیزی که به ملت ما خدای تبارک و تعالی عنایت فرموده است بسیار است. از آن جمله نجات از آن انحطاط فرهنگی و اخلاقی و وصول به مراتبی از مراتب اخلاق و فرهنگ، و پیروزی در جبهه‌ها، و بالاتر از آن پیروزی بر نفس که برای جوانهای ما در قشر وسیعی حاصل شده است. و من امیدوارم که برای همه ما این پیروزی معنوی و این تسلط بر نفس و این تسلط بر شیطان نفس حاصل بشود. و ما امروز غرق به نعمتهایی هستیم که نمی‌توانیم آن نعمتها را شکرگزاری کنیم الا به طور اجمال که از خدای تبارک و تعالی تشکر می‌کنیم که به ما یک همچو ملتی عنایت فرموده است که در همه جبهه‌ها، در همه صحنه‌ها حاضرند. و ما را و جوانهای ما را و بانوان ما را از آن منجلابی که برای آنها درست کرده بودند، خداوند نجات مرحمت فرمود. و جوانهایی که می‌رفت بکلی از دست اسلام و از دست مسلمین بروند خداوند به ما برگرداند، و آنها را همچو متعهد کرد که الآن برای شهادت داوطلب می‌روند، و در جبهه‌ها در حالی که جنگ می‌کنند تکبیر می‌گویند، نماز می‌خوانند و در شبها مناجات با خدا می‌کنند. و اینها از نعمتهایی است که ما باید تشکر کنیم.» (همان: ج ۳۳۸/۱۷)

نتیجه‌گیری

دفاع مقدس، به عنوان یکی از مهم‌ترین وقایع تاریخ معاصر ایران، نه تنها یک رویداد نظامی، بلکه یک پدیده چندبعدی بود که تأثیرات عمیقی بر ساختار سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و هویتی انقلاب اسلامی گذاشت. این جنگ تحمیلی، که با حمایت قدرت‌های جهانی و برخی کشورهای منطقه‌ای همراه بود، به عنوان آزمونی سخت برای انقلاب نوپای اسلامی مطرح شد. با این حال، به جای تضعیف انقلاب، دفاع مقدس به عاملی تبدیل شد که پایه‌های انقلاب اسلامی را تقویت کرد و آن را در برابر تهدیدات داخلی و خارجی مقاوم‌تر ساخت. این نتیجه‌گیری با بررسی بیانات امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری و تحلیل ابعاد مختلف دفاع مقدس به دست آمده است.

دفاع مقدس به عنوان یکی از کلیدی‌ترین دوران‌های تاریخ معاصر ایران، نه تنها به عنوان یک جنگ نظامی بلکه به عنوان یک آزمون فرهنگی، اجتماعی و سیاسی برای نظام جمهوری اسلامی ایران مطرح است. این جنگ تحمیلی، به رغم تمامی مشقات و خساراتش، نقش بی‌نظیری در شکل‌گیری هویت ملی و تقویت آرمان‌های انقلاب اسلامی داشت. بر اساس تحلیل‌ات انجام شده، به نظر می‌رسد یکی از اصلی‌ترین دلایل پایداری انقلاب در برابر تهدیدات داخلی و خارجی، همین روحیه‌ای است که از دوران دفاع مقدس نشأت گرفته و همچنان در جامعه ایرانی جاری و ساری است. از منظر اجتماعی، جنگ تحمیلی سبب گردید تا مردم ایران با یکدیگر نزدیک‌تر شوند و احساس همبستگی و وحدت ملی را تقویت کنند. دفاع مقدس پایگاه‌های اجتماعی را به فعالیت نیروهای داوطلب و بسیجی تبدیل کرد که در نهایت منجر به تحکیم پیوندهای اجتماعی و تقویت نهادهای مردمی گردید. به علاوه، ارزش‌ها و الگوهای رفتاری که از این جنگ به وجود آمد، هنوز هم در فرهنگ ایرانیان تجلی دارد و به حفظ هویت اسلامی و میدان‌های فرهنگی و سیاسی کمک کرده است. از جنبه سیاسی، دفاع مقدس باعث به وجود آمدن یک نگاه جدید به جایگاه ایران در جامعه جهانی شد. این جنگ، کمبودهای اقتصادی و سیاسی را به چالشی جدی تبدیل کرد که منجر به خودکفایی و افزایش توانمندی‌های بومی گردید. این خودکفایی نه تنها در میادین نظامی بلکه در دیگر حوزه‌ها مانند صنعت، کشاورزی و فناوری اطلاعات نیز نمود پیدا کرد و ما را به راه‌های جدیدی برای نوسازی و توسعه اقتصادی کشور هدایت نمود. با این حال، با وجود همه جوانب مثبت و منافع حاصل شده از دفاع مقدس، نباید فراموش کرد که هزینه‌های انسانی و اجتماعی جنگ نیز بسیار سنگین بود. بسیاری از خانواده‌ها با زیان‌های جبران‌ناپذیری روبه‌رو شدند

و آسیب‌های روانی ناشی از جنگ هنوز هم در برخی از نقاط جامعه احساس می‌شود. بنابراین، مهم است که در کنار پاسداری از آرمان‌های دفاع مقدس، به آسیب‌های اجتماعی و روانی ناشی از آن نیز توجه کافی شود. به طور کلی، بررسی تأثیرات دفاع مقدس بر پایداری انقلاب اسلامی ایران روشن می‌کند که این جنگ تنها یک رویداد نظامی نبود؛ بلکه نقطه عطفی در تاریخ کشور بود که در شکل‌گیری فرهنگ، هویت و سیاست‌های کلان ایران نقش اساسی ایفا کرد. لذا یادآوری و ترویج این ارزش‌ها در نسل‌های جدید، بایستی به عنوان یک مسئولیت اجتماعی و ملی تلقی گردد. با نگاه به آینده، نیاز است تا تجربیات و درس‌های حاصل از دوران دفاع مقدس به عنوان سرمایه‌ای فرهنگی و اجتماعی در راستای توسعه پایدار کشور مورد بهره‌برداری قرار گیرد.

منابع

- قرآن کریم.
- نهج البلاغه.
- اکبر زاده، رجب؛ محمدزاده بنی طرفی، مهدی و سخاوتیان، سیدامیر. (۱۴۰۲). مؤلفه ها و شاخص های دفاع مقدس در تثبیت انقلاب اسلامی. مطالعات دفاع مقدس، ۹(۱)، ۶۱-۸۱.
- التیامی نیا، رضا. (۱۴۰۰). تحلیل گفتمانی و جامعه شناختی دفاع مقدس و تاثیر آن در تقویت همبستگی، وحدت و قدرت ملی. پژوهش های انقلاب اسلامی، ۱۰(۱)، ۹-۳۵.
- امرائی، افسانه. (۱۴۰۲). بررسی میزان نقش ارزش های دفاع مقدس در تقویت آرمان های انقلاب اسلامی، پانزدهمین کنفرانس ملی حقوق، علوم اجتماعی و انسانی، روانشناسی و مشاوره، شیروان.
- برون، مهرداد، ۱۴۰۱، فرهنگ ایثار و شهادت و دفاع مقدس، اولین همایش ملی ایثار، مقاومت، جهاد و شهادت، اردبیل.
- حسینی خامنه ای، سید علی، مجموعه سخنرانی ها و پیام های معظم له، وبسایت Khamenei.ir.
- حق شناس، مرتضی. (۱۳۸۶). کارکرد دفاع مقدس در تقویت هویت ملی اسلامی. سمینار هویت ملی - اسلامی. شفيعی فر، محمد و صفیاریپور، علی. (۱۴۰۰). جامعه شناسی سیاسی دفاع مقدس؛ تثبیت انقلاب اسلامی. جامعه شناسی سیاسی انقلاب اسلامی. ۲(۱)، ۲۳-۴۴.
- شمسی، عبدالله. (۱۳۸۲). جامعه شناسی سیاسی احزاب: سازمان مجاهدین انقلاب اسلامی، تهران: نشر تحسین شیدائیان، حسین. (۱۳۸۶). الزامات آینده انقلاب اسلامی از نگاه امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری، حصون. شماره ۱۱، ۸۲-۶۶.
- متقی، ابراهیم و زهدی، یعقوب. (۱۴۰۰). بازدارندگی دفاعی ایران در دوران دفاع مقدس. پژوهش های معاصر انقلاب اسلامی، ۳(۹)، ۹۹-۱۱۶.
- متقی، ابراهیم و قربانی، مهدی. (۱۴۰۱). اقتصاد سیاسی ایران در دوران دفاع مقدس. مطالعات دفاع مقدس، ۸(۱)، ۱۰۹-۸۵.
- مکوندی گوداژدر، سعید، عبدالحانی، لنا، اکبر زاده، فریدون و شهابی، روح الله. (۱۴۰۱). بررسی بحران هویت در جوامع دستخوش تغییر: مطالعه موردی شکل گیری کودتای نقاب (نورثه). جامعه شناسی سیاسی ایران، ۵(۷)، ۲۶۲-۲۷۸.
- موسوی خمینی، سید روح الله (۱۴۰۹ق). صحیفه امام خمینی (ره)، تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.